

Ο μειονοτικός ως μετανάστης:

Αλβανοί ορθόδοξοι και Έλληνες της Αλβανίας σε Ελλάδα και Αλβανία με το τέλος του ψυχρού πολέμου

Γαρυφαλλιάς Αναστασοπούλου

Υποψήφια Διδάκτωρ του Παντείου Πανεπιστημίου

Από το Μεσαίωνα έως την εθνικοποίηση των Βαλκανίων

Από το μεσαίωνα ως και την κατάρρευση της οθωμανικής Αυτοκρατορίας δύο εθνοτικές ομάδες, Αλβανοί και Έλληνες, εδράζουν και δρουν στη γεωγραφική περιοχή της Ηπείρου. Μάλιστα, Έλληνες και Αλβανοί ορθόδοξοι μοιράζονται τα κοινά χαρακτηριστικά της θρησκείας, της γλώσσας (της ελληνικής – μεγάλο μέρος του αλβανικού πληθυσμού ήταν δίγλωσσοι) και βέβαια της κοινής καθημερινότητας. Ανήκουν δε στην ίδια κοινότητα μιας και κάτω από τη σφαίρα επιρροής του Πατριαρχείου, αποτελούν τον κύριο πυρήνα του ορθόδοξου μιλλέτ.

Η ύπαρξη του ελληνικού εθνικισμού δεν σταμάτα την αλληλεπίδραση των δύο ομάδων. Ομως, από τη μία πλευρά, ο ελληνικός εθνικισμός, προγενέστερος του αλβανικού, εντάσσει στους κόλπους του «ελληνικού γένους» τις εθνοτικές ομάδες των Αλβανών Ορθοδόξων και των Βλάχων θεωρώντας τις ως «ελληνικές ή εν δυνάμει ελληνικές». Αρνείται, μάλιστα, την περίπτωση ύπαρξης αυτόνομου αλβανικού έθνους. Από την πλευρά τους πάλι οι Αλβανοί ορθόδοξοι όπως και οι Βλάχοι συνεχίζουν να «συνδιαλέγονται» με το ελληνικό στοιχείο, απευθυνόμενοι, όμως, στην κρατική του υπόσταση και όχι στην εθνική.

Το δε ιδεολόγημα της «ελληνικότητας» των Αλβανών ορθοδόξων προσκρούει στον μετέπειτα αλβανικό εθνικισμό που εμφανίζεται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και διεκδικεί την κρατική του υπόσταση. Η ίδρυση του αλβανικού κράτους, του οποίου η τοποθέτηση των συνόρων μεταφράζεται από το νεοσύστατο ελληνικό κράτος ως προσπάθεια προσεταιρισμού των δικών του εδαφικών διεκδικήσεων στην επίμαχη περιοχή της Ηπείρου, οδηγεί στην ρήξη των σχέσεων των δύο χωρών.

Για αιώνες τα δύο κράτη θα εγκλωβίσουν τις σχέσεις τους σε μία διαρκή εμπόλεμη κατάσταση, που επίσημα θα λήξει το 1987, με κύρια διεκδίκηση μεγάλου μέρους των εδαφών της νοτίου Αλβανίας. Η μεν αλβανική πλευρά να τα περιφρουρήσει από τις ελληνικές επεκτατικές βλέψεις, η δε ελληνική πλευρά με στόχο να τα προσεταιριστεί.

Βασικό επιχείρημα της ελληνικής πλευράς το ότι η νότια Αλβανία είναι ελληνικό έδαφος και παρανόμως βρίσκεται εντός των συνόρων της Αλβανίας, αφού εκεί εδράζουν και πλειοψηφούν Έλληνες. Έτσι γεννιέται η ιδέα της «αλύτρωτης Βορείου Ηπείρου», ένας γεωγραφικός προσδιορισμός, με ουσιαστικές εθνικές και πολιτικές προεκτάσεις, που υποδηλώνει ότι η υπό αίρεση νότια Αλβανία αποτελεί συνέχεια της ελληνικής νοτίου Ηπείρου.

Ο καθορισμός των ελληνοαλβανικών συνόρων θα φέρει με τη σειρά του την αναγνώριση μίας μειονότητας, της ελληνικής στην Αλβανία. Όταν, λοιπόν, η Αλβανία, το 1921, γίνει μέλος της ΚΤΕ και αναγνωρίσει την ελληνική μειονότητα, οι μέχρι τότε τακτικές της Ελλάδας, που είχαν το χαρακτήρα της άμεσης επέμβασης στην «γκρίζα ζώνη» της Ν. Αλβανίας, θα αντικατασταθούν από την προσπάθεια εδαφικών διεκδικήσεων μέσω της ίδιας της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας. Από την πλευρά της η Αλβανία, επιδιώκοντας την εθνική της ομοιογένεια, προσπαθεί να αφομοιώσει τις διαφορετικές εθνικές ταυτότητες, μέσα στις οποίες είναι και η ελληνική.

Στη συγκεκριμένη φάση, καθοριστικό ρόλο για την διαμόρφωση των επιχειρημάτων των δύο πλευρών παίζει ο αριθμός της μειονότητας. Η μεν Ελλάδα επιδιώκει την αύξηση του αριθμού των Ελλήνων της Αλβανίας. Την πληθυσμιακή αύξηση του ελληνικού στοιχείου στα αλβανικά εδάφη ακολουθεί και η αύξηση των εδαφικών διεκδικήσεων της ελληνικής πλευράς. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα «ελληνοποιεί» τους Αλβανούς ορθόδοξους, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι Βλάχοι της Αλβανίας, προβάλλοντας και αξιοποιώντας το κοινό τους χαρακτηριστικό, τη θρησκεία. Μια τέτοια κίνηση πέραν του ότι ισχυροποιεί το ελληνικό στοιχείο, επιτρέπει στην Ελλάδα να εγείρει ζήτημα εδαφικής κυριότητας της και σε περιοχές που δεν εδράζουν ελληνικοί πληθυσμοί. Η δε Αλβανία μειώνοντας αντίστοιχα τον αριθμό των Ελλήνων κερδίζει την εθνική της ομοιογένεια, έτσι δεν αναγνωρίζει ως «μειονοτικές ζώνες» όλες τις περιοχές που υπάρχει ελληνικό στοιχείο, ενώ προβαίνει σε λογικές αφομοίωσης, προσπαθώντας να κυριαρχήσει η αλβανική συνείδηση εις βάρος της εθνοτικής ετερότητας. Έλληνες της Αλβανίας και Αλβανοί ορθόδοξοι γίνονται το «μήλον της Εριδος» για τις δύο χώρες.

Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις και το βορειοηπειρωτικό ζήτημα επί καθεστώτος Χότζα

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η πολεμική σύρραξη ανάμεσα στις δύο χώρες θα σημάνει και την νέα προσπάθεια της ελληνικής πλευράς να επεκταθεί στο νότιο τμήμα της Αλβανίας και να «απελευθερώσει τη Β. Ηπειρο». Η ιδέα της Βορείου Ηπείρου, της «αλύτρωτης αδελφής» είχε ήδη διαμορφωθεί και μετουσιωθεί στη συλλογική εθνική μνήμη.

Οι μάχες του ελληνικού στρατού στα ελληνοαλβανικά σύνορα, τόσο πριν το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όσο και κατά τη διάρκεια, η παρουσίαση των νικών στο μέτωπο ως επίτευξη της απελευθέρωσης της «αλύτρωτης αδελφής» καθώς και η μη άρση της εμπόλεμης κατάστασης μεταξύ των δύο χωρών, από πλευράς της Ελλάδας, θα γίνουν αφορμές να καθιερωθεί η γείτονα χώρα, στην εθνική ελληνική συνείδηση, ως «ο εχθρός που σφετερίστηκε τα εδάφη της πατρίδας». Η ελληνική πλευρά, χρησιμοποιώντας τη συλλογική μνήμη του πολέμου και με βάση το πως αυτή επιδρά στη δημιουργία ενός κοινού παρελθόντος, προκύπτοντας από τα συλλογικά εκείνα στοιχεία που εμφανίζονται μέσα σε ατομικές μνήμες, κατορθώνει να διατηρήσει ζωντανή την διεκδίκηση της «Β.

Ηπείρου» αλλά και την ύπαρξη του «συνορεύοντα εχθρού»¹. Από την πλευρά της η Αλβανία καλλιεργεί στη συνείδηση των πολιτών της το «σύνδρομο της φοβικότητας» για τη γείτονα χώρα.

Αυτή η φοβικότητα για της προθέσεις της Ελλάδας αφορά κυρίως την Δεξιά και την κυριαρχία της στην ελληνική πολιτική πραγματικότητα. Η ανάληψη της εξουσία από την ΕΔΕΣ σηματοδοτεί και την έναρξη των ελληνικών αλυτρωτικών διεκδικήσεων. Η Αλβανία, ενώ η Ελλάδα βρισκόταν σε εμφύλιο, την περίοδο 1944 έως 1949, παρείχε τη στοιχειώδη βοήθεια στην ελληνική αριστερά, δηλαδή, έδινε τη δυνατότητα στις δυνάμεις του ΕΑΜ να χρησιμοποιούν την Αλβανία, ως καταφύγιο. Μάλιστα, μετά την ήττα του ΕΑΜ στην Ελλάδα, κάποιες από τις δυνάμεις του κατέφυγαν στην Αλβανία και διαλύθηκαν στο Ελμπασάν. Ο Χότζα, πάντως, φαίνεται ότι αρχικά ήθελε να περιορίσει την όποια επιρροή που θα μπορούσε να ασκήσει στην ελληνική μειονότητα η φιλοβασιλική και δεξιά ΕΔΕΣ και ο Ναπολέων Ζέρβας².

Με τη λήξη του Β΄ παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου ο απομονωτισμός στον οποίο περιέρχεται σταδιακά η Αλβανία και η μη άρση της εμπόλεμης κατάστασης από πλευράς της Ελλάδας δεν επιτρέπει στις δύο χώρες να αναπτύξουν διπλωματικές σχέσεις. Η ύπαρξη των διμερών σχέσεων θα αρχίσει να υφάινεται δειλά μετά τη ρήξη των σχέσεων του Χότζα με τα τότε κραταϊά κουμμουνιστικά καθεστώτα της Ρωσίας και της Κίνας.

Αναλυτικότερα, η Ελλάδα, στις 10.11.1940, τέθηκε σε εμπόλεμη κατάσταση ενάντια στην Αλβανία. Ουσιαστικά στις 10 Νοέμβρη του 1940 εξεδόθη το Α.Ν. 2636/10/10.11.1940, «Περί δικαιопραξιών εχθρών και μεσεγγυήσεως εχθρικών περιουσιών», με βάση το οποίο η Ελλάδα όριζε ως εχθρικά κράτη την Ιταλία, τις κτήσεις της, τα αυτοκρατορικά της εδάφη και τις αποικίες της, όπου μέσα σε αυτά ήταν και η Αλβανία³. Η εμπόλεμη κατάσταση ανάμεσα σε Ελλάδα και Αλβανία, ουσιαστικά, δεν θα τελειώσει με την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αλλά μόλις το 1987, όταν η Ελλάδα θα αποφασίσει την άρση της.

Η μεταπολεμική Ελλάδα, λοιπόν, δείχνει να μην θέλει να εγκαταλείψει τις διεκδικήσεις της στη νότιο Αλβανία και την ελληνική μειονότητα. Χαρακτηριστική είναι η θέση του τότε πρωθυπουργού εθνικής ενότητας Γεώργιου Παπανδρέου, ο οποίος στις 18 Οκτωβρίου του 1944 δήλωσε σε διακήρυξη του: «η Βόρειος Ηπειρος αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της Ελλάδας και έχει πρόσφατα καθαγιαστεί από τους τάφους των ηρώων μας»⁴. Η θέση αυτή του Γεωργίου Παπανδρέου προξένησε την αντίδραση της αλβανικής πλευράς και απομάκρυνε ακόμη πιο πολύ τις δύο χώρες από την εύρεση κάποιας πιθανής λύσης σε σχέση με τις τεταμένες σχέσεις που υπήρχαν.

¹ Θανοπούλου Μαρία, «Η Συλλογική Μνήμη ως Στοιχείο της Πολιτισμικής ταυτότητας. Η Περίπτωση της Αγροτικής Κοινωνίας», στο Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράτου – Αλιμπράτη, Δ. Γερμανός, Θ. Οικονόμου (επιμ.), «Εμείς» και οι «Άλλοι», εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2000, σελ. 218

² Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., Αλβανία: Από την Αναρχία..., ό.π., σελ. 309

³ Μαλκίδης Θ., Οι Ελληνοαλβανικές..., ό.π., σελ.103

⁴ *ibid*, σελ. 108

Στα τέλη του Φεβρουαρίου του 1946 ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Κ. Ρέντης, μιλώντας στο Συμβούλιο του ΟΗΕ, άσκησε βέτο, αρνούμενος να συμφωνήσει με την είσοδο της Αλβανίας στον οργανισμό και επεσήμανε για άλλη μια φορά τη θέση της Ελλάδας να θεωρεί την Αλβανία εχθρική χώρα. Λίγες ημέρες αργότερα, μιλώντας στην Βουλή, ο Χότζα προσπαθεί να εξομαλύνει την εικόνα της Αλβανίας, δηλώνοντας ότι κατηγορείται άδικα από την ελληνική κυβέρνηση για εγκλήματα που δεν διέπραξε. Ενώ κατηγορήσε την Ελλάδα ότι παρέιχε άσυλο σε Αλβανούς εγκληματίες πολέμου⁵. Ο Έλληνας πρωθυπουργός αρκέστηκε στο να επαναλάβει τις θέσεις της Ελλάδας για το Βορειοηπειρωτικό.

Την ίδια χρονιά θα πραγματοποιηθεί η Διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων. Η ελληνική κυβέρνηση στις 15 Φεβρουαρίου του ίδιου έτους, με υπόμνημα της στη διάσκεψη, ζήτησε την κατάρτιση σχεδίου ειρήνης με την Αλβανία. Συγκεκριμένα ο υπουργός Εξωτερικών Κ. Ρέντης επεσήμανε στο υπόμνημα ότι η Αλβανία: «διεξήγαγε πράγματι εχθροπραξία εναντίον της Ελλάδος, καταστήσα συνεργός εις τα εγκλήματα των Χίτλερ και Μουσολίνι»⁶, ενώ πιο κάτω ανέφερε ότι οι διεκδικήσεις της Ελλάδας στα εδάφη της Β. Ηπείρου: «θεμελιωνόταν επί ιστορικών, εθνολογικών και νομικών λόγων»⁷. Πάντως, οι Μεγάλες Δυνάμεις απάντησαν ότι δεν ήταν της αρμοδιότητας της διάσκεψης να λάβει μια τέτοια απόφαση.

Στην πραγματικότητα μέχρι και το Φλεβάρη του 1947 η Ελλάδα θα επιδοθεί σε έναν αγώνα δρόμου, με κατάθεση αλληπάλληλων υπομνημάτων και επιδίωξη διπλωματικών συναντήσεων, με σκοπό να διατηρήσει το βορειοηπειρωτικό ζήτημα στην επιφάνεια, προσπαθώντας να πείσει τις Μ. Δυνάμεις ότι έχει δικαίωμα διεκδίκησης της νοτίου Αλβανίας. Ο κύκλος κλείνει στις 10 Φεβρουαρίου 1947, όπου κυρώθηκε η συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων με τις ελληνικές επιδιώξεις να μην έχουν συζητηθεί ακόμη.

Στο ίδιο μοτίβο θα συνεχιστούν οι σχέσεις των δύο γειτόνων χωρών και την περίοδο 1947 – 1971. Συγκεκριμένα, η δεκαετία (1950 – 1961) βρίσκει τις δύο χώρες σε κατάσταση έντονης ψυχρότητας και καχυποψίας, εν μέσω ψυχρού πολέμου, στην επιρροή των δύο πόλων αυτού του «σιωπηλού πολέμου».

Το 1962 μπορεί να χαρακτηριστεί ως «χρονιά παλινδρομήσεων», αφού οι δύο χώρες από τη μια πλευρά κατάφεραν να προβούν σε προτάσεις για εμπορικές συναλλαγές και διευθέτησης της κατάστασης στα σύνορα, ενώ έγινε και επαναπατριsmός 123 Ελλήνων από την Αλβανία. Από την άλλη, όμως, πλευρά στέφθηκε με παταγώδη αποτυχία η προσπάθεια αποκατάστασης των σχέσεων των δύο χωρών η οποία είχε ξεκινήσει επί υπουργία του Ε. Αβέρωφ στη δεκαετία του 1950.

⁵ Χότζα Ε., *Δύο φίλοι λαοί*, εκδ. Πορεία, Αθήνα, 1985, σελ. 20 - 21

⁶ Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, *Τα δίκαια της Ελλάδος επί της Βορείου Ηπείρου*, Αθήνα 1946 (Υπόμνημα)

⁷ *ibid*

Ο Ε. Αβέρωφ αναφερόμενος στο συγκεκριμένο θέμα δήλωσε σε εφημερίδα της εποχής: «Δεν αποκρύπτω σήμερα ότι κατά την επταετή υπουργίαν μου έγιναν διάφοροι έμμεσοι επαφαί προς ομαλοποίηση των σχέσεων μας με την Αλβανία, οι οποίες προσέκρουσαν πάντοτε εις το ανυπέρβλητο κατ' εμέ εμπόδιο ότι η Αλβανία ξεκινά από την προϋπόθεσιν ότι μετά την επανάληψιν των σχέσεων το θέμα παραμένει εις το σημείον το οποίο ευρίσκεται σήμερα»⁸.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ε. Αβέρωφ, το Φλεβάρη του 1945, όντας μέλος της Διασυμμαχικής Επιτροπής στη Ρώμη, βομβάρδιζε με εκθέσεις την ελληνική κυβέρνηση, ισχυριζόμενος ότι: «οι ελληνόφωνες της Αλβανίας» αποτελούν «μια αναλογία μικρά, αποκλείουσα την εθνολογικήν βάσιν των διεκδικήσεων μας». Μάλιστα, στη συνέχεια περιέγραφε την ύπαρξη πάρα πολλών Ελλήνων της Αλβανίας που ισχυρίζονταν ότι μόνο η γλώσσα τους ήταν ελληνική, ενώ οι ίδιοι αισθάνονταν «γνήσιοι Αλβανοί», πού ουδαλώς επιθυμούν «την ένωση με την Ελλάδα», ενώ «αξιόλογον μέρος της ελληνικής μειονότητας» εχθρεύεται την ένωση με την Ελλάδα. Οι παραπάνω θέσεις του, που παροτρύνουν την ελληνική κυβέρνηση να παραιτηθεί από την διεκδίκηση αλβανικών κτήσεων, έρχονται σε σύγκρουση με αυτές που υιοθετεί όταν πλέον μετά τον Εμφύλιο, προσχωρεί στο ΕΡΕ και γίνεται εκφραστής του διπλωματικού εμπάργκο προς την Αλβανία⁹.

Τα χρόνια που ακολούθησαν βρήκαν τις δύο χώρες ανίκανες να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους, παρά τις προσπάθειες που έγιναν από τους μόνιμους αντιπροσώπους τους στον ΟΗΕ. Ομως, τον Ιανουάριο του 1970 συναντιούνται στο Παρίσι εμπορικές αντιπροσωπείες των δύο χωρών και στις 10 Φεβρουαρίου υπογράφτηκε η σχετική εμπορική συμφωνία. Την ίδια εποχή, συγκεκριμένα στις 11 Φεβρουαρίου, η εφημερίδα του στρατιωτικού καθεστώτος της Ελλάδας έγραφε: «Υπάρχει αναγκαιότητα η Αλβανία να θεωρηθεί αυτή που είναι. Η Αλβανία δεν βρίσκεται κάτω από την επίδραση καμίας βαλκανικής ή ευρωπαϊκής χώρας που μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναντίον μας. Η Ελλάδα δεν εγείρει το ζήτημα (των εδαφικών διεκδικήσεων), αλλά δεν το έχει καθόλου παραμελήσει αλλά έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τα Τίρανα να ληφθούν αποτελεσματικά μέτρα για τους Έλληνες που ζουν εκεί»¹⁰.

Στις 6 Μαΐου του 1971, λοιπόν, οι δύο χώρες επιτυγχάνουν μια πρωτόγνωρη για τις μέχρι τότε σχέσεις τους συμφωνία, να ανταλλάξουν διπλωματικούς εκπροσώπους. Ο υπουργός Εξωτερικών της χούντας Χ. Ξανθόπουλος – Παλαμάς δήλωσε με αφορμή την αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων: «Η υφιστάμενη κατάσταση κατ' ουσίαν μετεβλήθη εξ απόψεως θεμελιωδών ελληνικών θέσεων. Με μόνη διαφοράν ότι την απουσίαν αντικαθιστά η

⁸ Εφημερίδα Απογευματινή, 4/11/1964.

⁹ Αντί, Δεκαπενθήμερη Πολιτική Επιθεώρηση, περίοδος Β', τεύχος 105, 12/08/1978.

¹⁰ Μαλκίδης Θ., Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις, ό.π., σελ 143

¹⁰ Χαρβαλιάς Γιώργος, «Αλβανία», στο Θ. Βερέμης (επιμ.), Βαλκάνια: Από τον διπολισμό στη νέα εποχή, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα, 1995, σελ. 182

παρουσία και την σιωπήν ο διάλογος»¹¹. Πρωτόγνωρο είναι επίσης και ένα στρατιωτικό καθεστώς, όπως η Χούντα, που θα αναμενόταν να αρθρώνει σκληροπυρηνικό εθνικιστικό λόγο, κατά συνέπεια να αντιτίθεται σε οποιαδήποτε ύπαρξη αγαστών σχέσεων με την Αλβανία, να καταλήγει να συνάπτει εμπορικές συμφωνίες με αυτήν και να ανταλλάσσει διπλωματικούς εκπροσώπους. Προφανώς, ο προβιβασμός μιας στρατιωτικής οργάνωσης, μετά το πραξικόπημα, σε κυβέρνηση την οδηγεί να συμπεριφέρεται με διπλωματικότερο τρόπο απέναντι στους γείτονες της.

Με την πτώση του στρατιωτικού καθεστώτος στην Ελλάδα και την έναρξη της Μεταπολίτευσης, καμία από τις δύο χώρες δεν έχει καταφέρει να λύσει κάποια από τις εκκρεμότητες που μέχρι τότε τους έθεταν αντιπάλους, μιας και ούτε το ζήτημα της Βορείου Ηπείρου είχε επιλυθεί για την Ελλάδα, ούτε είχε αρθεί και η εμπόλεμη κατάσταση, όπως απαιτούσε η Αλβανία. Τα χρόνια που θα ακολουθήσουν, μέχρι και την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ το 1981, θα σηματοδοτούν την ύπαρξη ρευστότητας στις διμερείς σχέσεις με τις δύο χώρες, άλλες φορές να αλληλοπροσεγγίζονται, μέσω παράπλευρων παραγόντων (εμπορικοί, πολιτισμικοί, κ.α.) και άλλες πάλι φορές να απομακρύνονται μετά από αφορμές που έδωσε η μία ή η άλλη πλευρά¹².

Η εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ, στις 18 Οκτωβρίου 1981, μια δεκαετία αργότερα θα σηματοδοτήσει και την έναρξη μιας νέας περιόδου για τις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Οι τομείς του εμπορίου, των μεταφορών και συγκοινωνιών καθώς και του πολιτισμού θα αποτελέσουν τις βάσεις για μια συνολική αναβάθμιση των διμερών επαφών¹³, την στιγμή μάλιστα που η Αλβανία αποκομμένη πλέον και από την Κίνα έχει ως μοναδική πύλη επικοινωνίας με τον έξω κόσμο την Ελλάδα. Ομως η άρνηση της Αλβανίας να συμμετάσχει στη διάσκεψη που έγινε στην Αθήνα το 1983 με θέμα την Απύραυλη Βαλκανική, δυσαρεστεί την ελληνική κυβέρνηση. Το Φεβρουάριο του 1984 ο Α. Παπανδρέου σε λόγο του στα Ιωάννινα αναφέρεται στην «άθλια κατάσταση στην οποία διαβιούν οι Έλληνες της Αλβανίας». Η αλβανική εφημερίδα Zeri I Popullit, το επίσημο όργανο του Κόμματος Εργασίας, διέψευσε τις κατηγορίες του Έλληνα πρωθυπουργού¹⁴. Την ίδια χρονιά ο Αλβανός υφυπουργός Εξωτερικών, Μωχάμετ Καπλάνι, επισκέφτηκε την Ελλάδα. Λίγους μήνες μετά ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών ανταπέδωσε την επίσκεψη, ο οποίος όμως δεν έκανε καμία νύξη για το θέμα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία¹⁵.

Φαίνεται ότι η Ελλάδα ξεκινάει να ρίχνει γέφυρες προς την Αλβανία και να προετοιμάζει το έδαφος για την άρση της εμπόλεμης κατάστασης από το 1984, όταν η Ειδική Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών τόνιζε ότι: «...δεν υπάρχει αμφιβολία από νομική άποψη ότι δεν υφίσταται σήμερα εμπόλεμη

¹² Μαλκίδης Θ., *ό.π.*, σελ 150 - 156

¹³ Χαρβαλιάς Γιώργος, «Αλβανία», *ό.π.*, σελ. 183

¹⁴ *Ibid*, σελ. 183

¹⁵ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις, ό.π.*, σελ 166

κατάσταση μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας. Συζήτηση μπορεί, κατά τη γνώμη μας, να γίνει μόνο για το πότε θα λήξει η εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ των δύο χωρών»¹⁶.

Επίσης οι ενέργειες της τότε κυβέρνησης δείχνουν μια προσπάθεια σταδιακής αποφόρτισης των σχέσεων των δύο χωρών. Αρχισε να αναφέρεται στο αμετακίνητο των συνόρων με βάση την Τελική Πράξη του Ελσίνκι και στην ανάγκη δημιουργίας συνθηκών ώστε να υπάρξει γόνιμος διάλογος. Έτσι στις 28 Αυγούστου 1987 με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου αποφάσισε και επικύρωσε την άρση της εμπόλεμης κατάστασης, χωρίς να προηγηθούν διαπραγματεύσεις για την διασφάλιση των δικαιωμάτων των Ελλήνων που ζούσαν στην Αλβανία. Ουσιαστικά, η λήξη της εμπόλεμης κατάστασης ήρθε χωρίς να έχει προηγηθεί ένα στάδιο διαπραγματεύσεων. Η άρση αυτή καθαυτή ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων τόσο στη Δεξιά όσο στους βορειοηπειρωτικούς συλλόγους. Το γεγονός ότι η κυβέρνηση προχώρησε σε αυτή άνευ όρων οδήγησε βουλευτές της Αριστεράς (ΕΡΑ) να ταχθούν κατά αυτής. Αυτή η αποστασιοποίηση, όμως, της Ελλάδας από τα προβλήματα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις ενέργειες της Διεθνούς Αμνηστίας, του ΟΗΕ που στηλίτευαν τις ενέργειες της αλβανικής κυβέρνησης απέναντι στους Έλληνες της Αλβανίας. Μάλιστα στην ολομέλεια του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του ΟΗΕ ο Έλληνας εκπρόσωπος απείχε από την ψηφοφορία για την καταδίκη της Αλβανίας στον τομέα της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁷.

Περνώντας στη μεταπολεμική περίοδο, ο αλβανικός λόγος που αρθρώνεται στο χοτζικό καθεστώς έχει πολλά από τα γνωρίσματα του εθνικιστικού λόγου που διαμορφώθηκε εν γένει στις βαλκανικές χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, τα μεταπολεμικά χρόνια. Αν και αποτελεί για τον μαρξισμό μη συμβιβάσιμος ο εθνικισμός με τον διεθνισμό που προωθεί, τα μεταπολεμικά κομμουνιστικά καθεστώτα των Βαλκανίων έπρεπε να αναγνωρίσουν την δύναμη του λαϊκού εθνικισμού και να κινηθούν με βάση αυτών. Ακόμη και αν αυτό σημαίνει τη συρρίκνωση των μειονοτήτων, συνδυάζοντας την καταστολή με την αφομοίωση στο όνομα του εκσυγχρονισμού¹⁸.

Μάλιστα ο Χότζα πριμοδοτεί τον αλβανικό εθνικισμό με σταλινικά πρότυπα. Συγκεκριμένα, κατάφερε το χοτζικό καθεστώς να δημιουργήσει μια συμπαγή εθνική αλβανική ιδέα και κατ' επέκταση ιστορία, στην οποία την καταγραφή δεν υπήρξαν ιδιαίτερες «παραφωνίες». Αναλυτικότερα, το μαρξιστικό καθεστώς της Αλβανίας προέβη σε μια σειρά μέτρων που έθιγαν τα δικαιώματα των Ελλήνων μειονοτικών. Αλλωστε οι Έλληνες της Αλβανίας θα μπορούσαν – όπως και σε κάποιες περιπτώσεις ήταν – προνομιούχοι μέσα στο καθεστώς αρκεί να συνέπλεαν ιδεολογικά με το ίδιο το καθεστώς.

¹⁶ Χαρβαλιάς Γιώργος, «Αλβανία», ό.π., σελ 167

¹⁷ Ibid, σελ. 185 - 186

¹⁸ Μαζάουερ Μαρκ, ό.π., σελ. 230

Επιπλέον, πέρασε στην κοινωνία η αντίληψη ότι οι ελληνόφωνοι – Έλληνες δεν είναι αυτόχθονες αλλά μεταφέρθηκαν ως εργάτες στις περιοχές εντός των αλβανικών συνόρων, ενώ δεν ήταν άγνωστη και η αντίληψη ότι αποτελούν εξελληνισμένους Αλβανούς. Ενώ αναφορικά με τον διαχωρισμό των Ελλήνων ορθόδοξων της μειονότητας από τους Αλβανούς ορθόδοξους ήταν τουλάχιστον περιττή η όποια προσπάθεια πραγματοποίησης του μιας και το χοτζικό καθεστώς απαγόρευσε όλες τις θρησκείες, επιδιώκοντας μια ενιαία κοσμική εθνική συνείδηση.

Αυτό, πάλι, στο οποίο φαίνεται να αποσκοπούσε το αλβανικό καθεστώς απέναντι στην ελληνική μειονότητα ήταν η αφομοίωση, η οποία έγινε σε δύο επίπεδα. Αρχικά, επεδίωξε την βαθμιαία εγκατάλειψη της ελληνικής συνείδησης, στοχεύοντας κυρίως σε όσους βρίσκονταν εκτός μειονοτικών ζωνών και στη συνέχεια τη δημιουργία μιας ιδιότυπης μορφής συνδυασμού της ελληνικής εθνοτικής ταυτότητας με αυτή του Αλβανού πολίτη¹⁹.

Η δημιουργία αυτής της ταυτότητας προέκυψε μετά από την εφαρμογή μιας σειράς μέτρων καταναγκαστικού και πειθαναγκαστικού χαρακτήρα. Αρχικά, με τις πολιτικές διώξεις των Ελλήνων μειονοτικών που διαφωνούν με το νέο πολιτικό σύστημα που προωθεί ο Χότζα και στη συνέχεια με την θρησκευτική απαγόρευση, το 1967, όπου ουσιαστικά αφαιρεί ένα βασικό χαρακτηριστικό των μειονοτικών, αυτό της ορθόδοξης πίστης²⁰.

Βρέθηκε, λοιπόν, το καθεστώς να παραβιάζει τα διεθνώς αναγνωρισμένα και κατοχυρωμένα ανθρώπινα και μειονοτικά δικαιώματα, καλλιεργώντας ένα ιδιόμορφο αυθύπαρκτο σύστημα μειονοτικής συνείδησης στη θέση της εθνικής ελληνικής συνείδησης²¹. Βέβαια, τη παραβίαση των ανθρώπινων δικαιωμάτων δεν την υφίστατο μόνο η ελληνική μειονότητα. Η απαγόρευση ίσχυε για όλες τις θρησκευτικές ομάδες της Αλβανίας, ενώ την αφομοίωση την επεδίωκε το καθεστώς για όλες τις μη ενταγμένες στο εθνικό όλον ομάδες.

Σε ό, τι αφορά την ελληνική μειονότητα, ένα ακόμη όπλο για την αφομοίωση της ήταν και ο τρόπος που διαχειρίστηκε το καθεστώς την εκπαίδευση της. Το σύστημα διδασκαλίας αλλάζει με αποτέλεσμα το 87% του χρόνου διδασκαλίας πλέον να γίνεται στα αλβανικά και μόλις το 13% στα ελληνικά. Εντούτοις επαναλειτούργεί στο Αργυρόκαστρο το εκπαιδευτήριο για μειονοτικούς δασκάλους και αυξάνονται θεαματικά οι υποτροφίες του αλβανικού κράτους προς τους μαθητές ακόμη και των μειονοτήτων²². Ο Νόμος της 17.8.1946, από τη μία, που αφορούσε την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, καθιερώθηκε το δικαίωμα διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας για την ελληνική μειονότητα, ενώ το αλβανικό Σύνταγμα του 1946 κατοχύρωνε το δικαίωμα των ελληνικών

¹⁹ Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα Αβεβαιότητας...», ό.π., σελ. 130

²⁰ *ibid*, σελ. 143

²¹ Μπάρκας Παναγιώτης, «Η Ελληνική Μειονότητα...», ό.π., σελ. 228

²² Τσιτσελίκης Κώστας, «Η Εκπαίδευση...», ό.π., σελ. 174

μειονοτήτων σχετικά με την προστασία της πολιτισμικής τους ταυτότητας και της ελεύθερης χρήσης της γλώσσας τους (άρθρο 39)²³.

Ωστόσο η κρατικοποίηση της Παιδείας και η ανάληψη του ελέγχου ακόμη και των ελληνικών σχολείων από το κράτος (πριν άνηκε στις ελληνικές κοινότητες) φαίνεται ότι είχαν σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση τους, λόγω έλλειψης υποδομής και ειδικής κατάρτισης²⁴. Ενώ χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Χιμάρας, όπου ο Χότζα έκλεισε το ελληνόφωνο σχολείο της, ως αντίποινο για την αρνητική στάση των κατοίκων στο δημοψήφισμα του 1946 για εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος²⁵. Ιδιαίτερα αρνητικό μέτρο ήταν και αυτό του περιορισμού της διδασκαλίας στην ελληνική σε 99 χωριά των περιοχών του Αργυροκάστρου και των Αγίων Σαράντα. Ενώ ένα ακόμη μέτρο αφομοίωσης ήταν και η μετονομασία χωριών και ατόμων²⁶.

Αντί Επιλόγου

Η κατάρρευση του καθεστώτος στην Αλβανία, σήμανε και το άνοιγμα των συνόρων της γείτονας χώρας. Γεγονός που σηματοδότησε τη δημιουργία ενός τεράστιου μεταναστευτικού κύματος προς τα ελληνικά σύνορα και κατά συνέπεια αποδυνάμωσε πληθυσμιακά τόσο την ελληνική μειονότητα της Αλβανίας όσο και τον εν γένει αλβανικό πληθυσμό. Στην Ελλάδα πλέον οι μετανάστες επιδίδονται σ' έναν αγώνα δρόμου να πιστοποιήσουν την «ελληνικότητα» τους, είτε υπάρχει πραγματικά είτε όχι, ώστε να έχουν ευνοϊκότερη μεταχείριση από το κοινωνικό σύνολο αλλά και για να εξασφαλίσουν άδεια παραμονής. Το Ελληνικό κράτος από την άλλη πλευρά φαίνεται να οικειοποιείται τα ελαστικά κριτήρια απόδειξης της ελληνικότητας, σε μία μάλλον προσπάθεια αντανakλαστικής πληθυσμιακής διεύρυνσης της Ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας. Η μετέπειτα έντονη παρουσίαση σημαντικού αλβανικού πληθυσμού στην Ελλάδα για τις επόμενες δεκαετίες καθώς και η πορεία ένταξης που θα ακολουθήσουν, ακόμη και αν δεν είναι αποτέλεσμα συγκροτημένης κρατικής μεταναστευτικής πολιτικής θα έχουν άμεση επίδραση στο «βορειοηπειρωτικό ζήτημα» αλλά και στις σχέσεις των δύο χωρών.

²³ Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα...», ό.π., σελ.29

²⁴ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις*, ό.π., σελ. 178

²⁵ Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα...», ό.π., σελ.29

²⁶ Ζιώγας Νίκος, «Τα Ανθρώπινα και Μειονοτικά Δικαιώματα...», ό.π., σελ. 284